

زمانانییا کاره کی

کای کویک

و: م.ه. سهلوا فہریق سالج
زانکویا زاخو/فہکولتیا خواندنن مرؤفایمتی/پشکا زمانی کوردی

گرنگیا زمانانییا کاره کی:

زمان د سہنتہری چالاکیین مروقیدایہ. گہلہک ژ گرنکترین چالاکیین مہ بی وی ناہینہ بچہ نانین؛ پینکولی بکھن پھیوہندی ل گہل مالباتا خوہ، پیداکرنا ہہقالہکی، فیروون، ئەقینداری، دروست کرنا پھیوہندیان، دایکینی یان بابینی، لایہنگری یان رتکرنا بیروباوہرہین نایینہکی، ہہبوونا نارمانجین سیاسی یان ئەنجامدانا کاره کی سیاسی بیی کو چ پھیوہکی بکاریینن د میشکی خوہ دا وینہ بکھن! ئەقہ تشتہکی مہ حالہ. ژ لایہکی دیترقہ گہلہک چالاکیین گرنگین دیترہنہ کو بیی بکاریینانا زمانی ب جہ ناہین، وہک: پھیوہندیان ئەقینداری، تامادہ کرن و خواریا زادہکی، ہونہرین شیوہکاری، کارین دەستی، ژہنین و گوہداری کرنا مؤزیکتی، گہریان د ناہ سروشتیدا و گہلہک تشتین دی، ئەقکار و چالاکییہ باہرا پتر بریکا ہہبوونا زمانی و بکاریینانا زمانی دروست دین و وەراری دکھن. چونکی ئەگہر مہ چ جارن تشتہک سہبارت وان نہ خواندبیت یان دان و ستاندن نہ کریت، ئەقہ دی ب شیوہیین جیاواز تینگہہین.

ب دریزاہیا دیروکی و د ہہموو جیہانیدا، خہلکی زمان بو گفتگوکرن، دروستکرنا گوت گوتان، ترانہ کرن، زمان خوشی، سہردابرن و فیلبازیان، گوتنا ستران و چیرۆکان، فیترکرنا زارۆکان، پەرستنا خوداوہندان، ریسواکرنا دوژمنان، قہگوہاستنا زانیاریان، بازارکرن، بیترینانا رابردووی و بیرہوہریان، تازی دانان بو مریان، بکاریینایہ.

ئەقہ جورہ چالاکییہ د ژیانان روژانہیا مروقیدایا تشتہکی سروشتییہ ہہر وہکی چہوان فرین بو بالندہی تشتہکی پیدقی و سروشتییہ. ئەم گہلہک ژوان چالاکیان بیی کو مہ ناگہ ژی ہہبیت کو ژ چ پینکہاتینہ و چہوان دروست بووینہ، بکاردیینین. ئەقہ ژی وەسان خوہیا دبیت کو ژ بو نا ہندی کو بشیین زمانی بشیوہیہکی کاریگہر بکاریینین پیدقی ب چ زانیاریان سہبارت وی ناگہت. کہواتہ دشیین بیترین بکاریینانا زمانی ژ گہلہک لایانقہ دیاردهکا سروشتییہ و ب چ شیوہیہکی ناگہقیتہ ژیر کونترۆلا ہوشمہندانہیا مروقی. لی ہندہک لایہنین دی یین بکاریینانا زمانیزی ہنہ کو ئەم دشیین مایی خوہ تیدا بکھین و گہلہک جارن دگہہیتہ وی

وہرگیزان

زمان

روگہہ

ورزیہ، بویتہی د دمتہ فہکولین و وەرگیزان مرؤفایمتی و زانستی

ژمارہ 2 - 3
پاییزا 2011 - زفستانا 2012

راډه‌ی کوپنډقیه هندهک بریاران ل سهر بدهین. د څان بریاراندا، هندهک پرسیارین سهره‌کی و لاهوکی دروست دهن. کوهه رنیک ژوان، بهرسقین جیاواز و هندهک جارانی هی هډر هه‌نه. نه‌ها دا بهری خوه بدهینه وی زمانی ته‌وی د پروسیسا په‌روهرده و فیرکرنیدا دهیته بکارنن:

- پیندقییه زاروک چ کارمیی بین زمانی د قوناغا فیربوونا سهره‌تاییدا فیربیت؟ (فیربوونا سهره‌تایی چییه؟ خواندنه، نقیسینه، یانژی تشته‌کی مه‌زتره ژقی چهندی؟)
 - ته‌ری ته‌و زاروکین کوب دیالیکته‌کا تاییه‌ت د ناخفن پیندقییه بهینه هاندن کوهه رب هه‌مان دیالیکت باخفن، یانژی پیندقییه بهینه هاندن کوشیوی ستاندری وی زمانی فیربن؟ (ته‌گر وه‌سان بیت، شیوی ستاندر چه‌وا و ژلایی چ که‌سه‌کیقه دهیته هه‌لبرارتن؟)
 - د وان جفاکین کوپتر ژ زمانه‌کی هه‌یه، پیندقییه کیژ ژوان ل قوتا بخانی بهیته خواندن؟ ته‌ری هه‌ر زاروکه‌کی ماف هه‌یه ب وی زمانی کول مالی بکار دینیت، بهیته په‌روهرده و فیرکرن؟
 - ته‌ری پیندقییه زاروکین که‌ر و لال فیری زمانی نیشاری بن یانژی پیندقییه فیری وی زمانی بن کوتیکه‌له‌که ژ (لیف خواندن و ناخفتنی)؟ (ته‌ری زمانی نیشاره‌بیژی هه‌ر هه‌مان نالوزیا زمانی ناخفتنی هه‌یه؟)

- ته‌ری پیندقییه هه‌موو که‌س فیری زمانی بیانی بن؟ ته‌گر وه‌سان بیت، پیندقییه فیری کیژ زمان یان زمانان بن؟ (باشترین ریک بو فیربوون و فیرکرن زمانان کیژکه؟)
 - ته‌ری پیندقییه هه‌موو زاروک ته‌ده‌بیاتان بخوبن؟ (ته‌گر وه‌سان بیت ته‌ری پیندقییه به‌ره‌مین کلاسیک بهیته خواندن یانژی به‌ره‌مین هه‌چهره‌خ؟ ته‌ری پیندقییه ته‌و ته‌ده‌بیاتا خوه بخوبن یانژی ته‌ده‌بیاتین بیانی؟)

ته‌گر ری څان بابته و پرسگرینکی زمانی بتنی بو خواندنگه‌هی نازقریته څه به‌لکو به‌روفاژی هه‌موو پرس گرینکن فیرکرنی ره‌نگغه‌دانا ناریشن وی جفاکی بخونه.

- زمان دهینه گهورین. ته‌ری ته‌و گهورینه وه‌کو راستیه‌ک پیندقییه بهیته په‌سندکرن یانژی پیندقییه ب شیوه‌یه‌کی ته‌و گهورینه بهیته کونترول کرن؟

- هندهک زمان هیدی هیدی به‌ره‌نه‌مانی دچن. ته‌ری پیندقییه ریکی ل پروسیسا مرنا زمانان بگرین؟ ته‌گر وه‌سا بیت چه‌وان؟

زمانی ئینگلیزی وه‌کو زمانه‌کی فرهنگی (Lingua franca) روژ ب روژ پینش دکه‌فیت، ته‌ری پیندقییه ته‌م ریکی ل څی پیشکه‌فتنی بگرین یانژی پینشوازی لی بکه‌ین؟
 - ته‌ری باشتره خه‌لک فیری زمانی هه‌قدوو بن یانژی مفای ژ وه‌گیرانی وه‌بگرن؟ وه‌گیرانا دروست و باش یا چه‌وايه؟ ته‌ری ته‌و کاره ب ریکا نامیران دهیته ته‌نجام دان؟
 - ته‌ری ل څی چاخی زمان وه‌کو نامیره‌ک بو به‌لا څرنا ده‌سته‌لاتا سیاسی و گهورینا میشکان دهیته بکارنن؟ ته‌گر وه‌سان بیت پیندقییه ته‌م چ بکه‌ین؟

- ته‌ری پیندقییه کیژ زمان د دادگه، روینشتن و به‌لگه‌نامین فه‌رمیدا مفا ژی بهیته وه‌رگوتن؟ ته‌و پرسیاره هه‌موو و پرسیارین وه‌کی وانژی، پیندقی ب به‌رسقدانی هه‌نه. د څی جیهانا نه‌و ته‌م تیدا دژین گهورینن به‌رچاڅ و بله‌ز روی دهن، گه‌له‌ک ژوان گهورینان دبنه ته‌گر ری هندی

روگه‌ه

ورزیه، بوپته‌ی د دمه‌ه‌کولین و وه‌گیرانین مرؤفایه‌تی و زانستی
 ژماره 2 - 3
 پاییزا 2011 - زځستانا 2012

کوئەم ب نیریەکا جیاوازتر ل وان پرسیاران بنیرین و ب گرنگتر خوہیا بن. بۆ بەرسقدا نا فان پرسیاران، ئەفا دروست ئەقەیە کۆ دەست ب گەریان و قە کۆلینان سەبارەت چەوانیا بکارئینانا زمانی بکەین، راستیان سەبارەت بکارئینان زمانی بزانی، وان زانیاریان رینکیخین و ب زمانەکی فەرمی دەربیرین و زانیاریین خوہ بینخینە بەر تیشکا تیبینی یین زانستی و شروەقە کەرنەکا رەخنەیی؛ تنی ب قی ریکی دشین پینگافین پیندقی پاڤیژین و ب شیوہیەکی ناشکەرا و بەرعاقل قە کۆلینی لی بکەین. ئەقە نارمانجا زمانقانا کارەکییە کۆب بیاقەکی تاکادیمی دەیتە هژمارتن و ژبونا بریاردان ل سەر جیہانا راستەقینە پەیوہندیین ب هینزل گەل زانستی زمانی هەیە.

نموونە و رینکین وان:

ب پشت بەستن ب قی پیناسی دشین بیژین کۆ نارمانجا زمانقانا کارەکی، لینگەریان و لیکۆلینکرنە سەبارەت وان تاریشین کۆد جیہانیدا هەنە و زمانقانی دشیت رۆلی خوہ تیدا بیینیت. ئەق رۆلە دشیت بۆ تاریشان و بابەتین فیرکرنی و هەر وەسا وان تاریشین جقاکێ کۆمە بەری نەوئامازە پی دای بیت. هەلبەت ئەق پیناسە یە گەلەک یا گشتی و ئەبستراکە و پیندقییە ب هاریکاریا چەند نموونە یین بەرچاڤ پتر روہن بکەین.

پرسیار ل قیری ئەقە یە کۆ زمان د چ جورە پرسگرینکە کیدا دەیتە پراکتیزە کرن؟ و پیندقییە چەوان قە کۆلینی ل وان پرسگرینکان بکەین؟
ل قیری دی باسی هەندەک پرسگرینکان وەک نموونە کەین، هەرچەندە رەنگە ناشویژی بن لی پیندقی ب بریار وەرگرتنا زمانی هەنە:

- ریفە بەری خواندنگە هەکی ل لەندن دخوازیت ژبلی زمانی فرانسە زمانەکی دی یی بیانیزی د پروگرامی خواندنگە هیدا زیدە بکەت. هەلبژارتن: زمانی چینی (ئەو زمانی کۆ زورترین ناخفتنکەر هەنە) زمانی ئیسپانیایی (ئەو زمانە یی کۆ زورترین و بەرفرەهترین ریژا بەلاقبونی د جیہانیدا هەیە) یان زمانی هندی گوجاراتی (ئەو زمانی کۆ گەلەک کەس وەک زمانی دوویی مفای ژی وەردگرن و ل زور دەقەر و خواندنگە هان ل پلا دوویی دەیت و نیزیکی ۴۳ ملیون ناخفتنکەر ل هەموو جیہانی هەنە). پرسیار ل قیری ئەقە یە کا پیندقیە بریار ل سەر کیژ زمانی بەیتە دان و بۆچی؟

- ریفە بەری کۆمپانییەکا بازرگانی دقیت فیری زمانی ژاپونی بیت چونکی کارەکی باش ل توکیوی یی بەدەست کەفتی؛ بۆ قی چەندیژی سی خۆلین فیرکنا زمانی ژاپونی هەنە. یا ئیکی گەلەک گرنگیی ب نقیسانی دەت. یا دوویی گرنگیی ب فیرکنا زمانی ناخفتنی دەت و د وی باوەریدایە کۆ زوی فیرکنا نقیسانی، حەزا مرفقی بۆ فیربوونا زمانی ژناڤ دەت لەوا ناخفتنی فیر دکەت، هەر وەسا ن د قی خۆلیدا یاسایین ریزمانا ژاپونی ب ئینگلیزی دەیتە شروەقە کرن و د پروسیسا فیرکرنیدا مفای ژ وەرگیرانی وەردگرت. یا سییی ب شیوہیەکی ناسایی و سرۆشتی بریفە دچیت بییکو مفای ژ وەرگیرانی و شروەقە کنا یاسایین ریزمانی وەرگیرت (Natural approach) بتنی مفای ژ کۆمەکا چالاکی و بزاقین گفتگۆ کرنی د

پولیدا و وردگريت. پرسيار ل ڦيرى ټه ڦهيه كا ټه رى كيڙ ڙ ڦان ځولان باشتريه و بؤچى ؟
 - ڪومپانيه ل ټه مريكهى مه كينين پيشه سازى هه ناردهى ټه مريكا باشوور دكهت، ڦى
 ڪومپانيى گهلهك بهلگه نامين دارايى و ياسايى و ټاسايشى هه نه كو پيدڦيه بهردهوام
 بهينه ودرگيران، دروستيا ودرگيرانى ل ڦيرى گهلهكا گرنگه. ڦى ڪومپانيى دوو ودرگير
 دامه زاندينه. ((جووان j uan) ڪوچبه ركهى شيسٽ ساليينى ڪوباييه، ڪوبه رى نهوڙى ڪارى
 ودرگيرانى ڪرينه. (جمينا jemmina) ڪوبيست و دوو ساليه و ل زانڪويه كا ب ناڦدهنگ،
 ټه دهبياتا ټه سپانى خوانديه. جووان دبئريته ريفه به رى ڪو ودرگيرانا ياسا و مه رجين ټاسايشى
 ڪو ڙلايى جمينا هاتيه ودرگيران پرى شاشينه و جمينا دبئريته ڪو ټه ڦه چنده چ راستى بؤ نينه
 و شه رده ڦه ڪا دڙوار دناڦه را واندا ل سه ر ڦى چهندي دروست دببت. و چ ريفه به ركهى ڦى
 ڪومپانييڙى ب زمانى ټيسپانى نااڦهت. پرسيارا ڪول ڦيرى دروست دببت ټه ڦهيه ڪو ټه و
 چه و دشين دناڦه را ڦان هه ر دوو ودرگيران دادوهرينى بكهن؟

- (زرامشرا zramzshra) گزيرته ڪا بچووك و ټاشوپيه ل زهريا هندي. زمانى زرامشرايى
 مفاى ڙ ټه لفاييه ڪا تايهت ودرگريت ڪو ټه و بڇو ڙى ڙ ټه لفاييه فينيقي ل وى دهمنى ڪو
 بازرگان به رى سى هزارسالان به رى نهو دهاتنه ويري هاتيه ودرگرتن. ودريري دارايى پيڪولا
 گوهورينا رينقيسى ددهت و دڦيت ل شونا وى مفاى ڙ ټه لفاييه رومى ودرگريت (سيسته مه ڪى
 ټه لفاييه ڪو زمانى ٽنگليزي و گهلهك زمانين دى مفاى ڙى ودرگرتن). ټه و وهسان هزر دكهت
 ڪو ټه ڦه ب ڦى گوهورينى ڙيانا گزيرتنى ساناهيتر دببت، بؤ فيربوونا زمانى ٽنگليزي باشه،
 بؤ بڪارئينانا ڪومپيوته ريزى باشه. پرسيار ټه ڦهيه ټه رى ټه ڦه باشتريه سياسته ڪو بهينه
 بڪارئينان؟

بؤ به رسڦدانا ڦان پرسياران و ڙبونا ڪارڦه دانه ڪا دروست ل هه مبهه ر هه ر ٽيڪ ڙ ڦان پرسگرينڪان
 ڪو پهيوهندي ب زمانيه ههيه، دشين مفاى ڙ شارهايى و ټه زمونان ودرگرتن. لى ڙ بؤ
 هندي ڪو ٽاموڙگارى و برياره ڪا گونجاي و ڪاريگه ر بهدين، دى مه پيدڦى ب زانيارين پتر
 و شيوازه ڪى رينڪهستى و رينڪ و پينڪ ههبيت. بؤ نمونه دشين ڦه ڪوليني بكهين و بزائين ڪا
 خه لڪى دى سه بارهت دوخين هه ڦه شيوه و وهكهه ڦه چ برياره ڪ داينه. ټه ڦه ڪاره ب رينڪا دان و
 ستاندنا ل گه ل داىڪ و باب و قوتابيان بڇوه، پشڪداريڪرن دهنده ڪ وانهيى ڪورسى فيربوونا
 زمانيدا، زڦرين بؤ كه سى سينيى ب مه رجه ڪى ڪو ٽسپانى زمانى ويى داىڪى بيت و... هتد.
 مخابن ڪو زوربه يا جارن؛ دهمنى پيشنياره ڪ يان شيره ته ڪ دهينه ڪرن، بلا ل سه ر بناغه ڪا
 زانيارين باش ڙى هاتينه دانان؛ لى ڙ بهه ر ټه گه رين سياسى يان ده مارگيري يان بازرگاني پشت
 گوه دهينه هافين، يانڙى رهنه ڙ بهه ر ده مارگيري داخازى بكهين ڪو ڪومه ڪا دهسته لاتدار
 دروست بيت هه تا ڪو ڦى بابته تي ب شيوهيه ڪى ڪاريگه رتر ل سه ر خه لڪى بسه پينن. هه ر ڙ
 به ر ڦى لينڪولينڪرن، هزرڪرن، لى گه ريان و ڪارڪرنه ڪو زمانقانيا ڪاره ڪى نهو بوويه پشكه ڪا
 تايهت ل زانينگه هان.

روگهه

ورزيه، بوپتهى د دهته هه ڪولين و
 ودرگيرانين مرؤفايهتى و زانستى
 ڙماره 2 - 3
 پاييزا 2011 - زڦستانا 2012

بیافین زمانقنیا کارهکی:

ژبه ر کو زمان د گلهک لایه نیین ژینا رۇژانه یا مه دا رۇلى خواهه یه، یا خواهه یاهه کو هژمارا چالاکیین جوراجور کو په یوهندی ب زمانقنیا کارهکیفه هه بیت دی بی سنوور بن. تهنانهت ل گهل فان هه موو نمونانژی، بیافنی کارکرنا زمانقنیا کارهکی هه ریا نه دیار و مژاویه. ژ بو دیارکرنا پیناسه یه کا هویرتر ژ زمانقنیا کارهکی پیدقییه فی بیافنی کارکرنی هیشتا بچووکتتر بکهین و به ریخوه دانا مه بو پرسگریکان ب شیوه یه کی هویرتر بیت. دهستنیشانکرنا بیافان ب تنی بهس نینه، به لکو پیدقییه پرسگریکین جیاواز و گریدای ب زمانقنیا کارهکی ب شیوه یه کی ریکخستی بهینه پولین کرن و ب فی رنگی نهم دشین نه خشه یه کی بو بیافنی کارکرنا زمانقنیا کارهکی دیار بکهین. ب ده برینه کا دی پیدقییه نمونین دیارگری بینین دا بشین د چه مکن گشتین فی بیافنی بگه هین. نهم دشین فان بیافانژی د سی بابه تین سه ره کیدا دهستنیشان بکهین:

۱. زمان و فیکرکرن

نه فیافه تایین ژیری ب خواهه دگریت:

- فیکرکرن زماننی نیکنی (زکماک) - First - language education:

دهمی زاروک زمان یانژی زمانین دایکیینا خواهه فیردبیت.

- فیربوونا زمانین دی - Additional - language education:

پرانیا جاران دابه شی دوو پشکان دبیت:

فیربوونا زماننی دووی دهمی کو که سهک زماننی فهرمی یانژی زماننی پرانیا جفاکی خواهه کو زماننی دایکا وی نینه فیردبیت.

فیربوونا زماننی بیانی، دهمی که سهک زماننی خه لکی وهلاته کی دی فیردبیت.

- زمانقنیا کلینیکی - Clinical linguistics:

چاره سه ریا نه خوشین ناخفتنی و وان هنگاقتنن توشی پروسیسا په یوهندی کرنی دین، دکهت؛ نه فجا چ بو ماوهی بن یانژی وهراری بن یانژی ژ نه جامی توش بوونی بن وهکی (هنگاقتنا میشکی، جهلته، نه خوشی، پیراتی).

- تاقی کرنین زماننی - Language testing:

هه لسه نگاندن و نرخاندنا وهرار و شیان و پیشکهفتنا زماننی، نه فجا چ بو زماننی نیکنی بیت یانژی بو زمانین دی بیت. تاقیکرنین زماننی ژ پیخه مهت نارمانجین گشتی و نارمانجین تاییهت دهینه نه جامدان دان.

۲. زمان، کارویاسا:

نه فیافه ژ فان تایان پیک دهیت:

- په یوهندی کرن ل جهین کارکرنی - Workplace communication:

باسی چاواتیا بکارننانا زماننی ل جهین کاری دکهت، ههروهسا باسی هندنی دکهت کو زمان

چه واد سرؤشت و هيزا په يوه نديين جيا وازيبن كاريدا به شداريي دكته.

- پروگراسازيا زمانى (Language planning):

بريار دان ل سهر فهرمى بوونا زمانان و بكارهينانا وان، مينا بكارئينانا زمانى د پروسيسا په ورودرده و فيركرنيدا كو پرانيا جاران ب ياسا په كنى دهپته ريكخستن.

زمانثانيا دادوهرى - Forensic linguistics :

پيشكيشكرنا به لگه يين زمانى د قه كولينين تاواناندا و قه كولينين دى يين دادوهريدا؛ مينا راقه و ليكدانا دهستقيسه كنى يانژى نياسينا پارچه كا دهنگيا توماركرى.

۳. زمان، زانبارى و كاربگرييا وي:

نه قبياقه دابهشى شان تايان دبیت:

- شيواز گرييا نه ده بى - Literary stylistics :

راقه كرنا په يوه ندييا دناقبه را هلبژارتنين جورا و جورين زمانى كو نقشيسهر د دهقه كيدا نه انجام ددهت و كاربگرييا وان هلبژارتنان ل سهر دهقى نه ده بى.

- شروفه كرنا ره خه بى يا گوتارى - Critical Discourse Analysis :

راقه كرنا په يوه ندييا دناقبه را هلبژارتنين جورا و جورين زمانى و كاربگرييا وان هلبژارتنان ل سهر نهركى هاندهريي زمانى و وان گوهورين و سهر دابرنين پهيدا دكته. (بو نمونه د بازرگانى و سياسه تيدا) يانژى چه واتيا ژناقبرن و نه هيلانا كاربگرييا شان جوره دارشتنان برىكا شروفه كرنا گوتارى.

- وهرگيران و وهرگيرانا زاره كى - Translation and interpretation :

دانانا هندهك بنه مايان بو كريا را وهرگيرانى و دياركرنا باشترين و گونجايترين بهرامبه ر دانان بو دهربرينه كا دياركرى. ههروه سان باسى بنه ما و پروسيسا وهرگيرانا دهقين نقشيسى و وهرگيرانا زاره كى و راسته وخو دكته.

نیشانان و ريكخستن زانباريان (هیلکاری):

ريكخستن و نیشانانان وى زمانى نقشيسينى يى كو (بابتهين گريداى پيت ليدان - typography و خه ملاندنا بهرپه رى، هلبژارتنا كه ره سته يه كى بو دهربرينا بابته كى دياركرى و تيكه لكرنا كاربگه را زمانى ل گه ل كه ره ستهين دى يين په يوه نديكرنى وهكى وينه و هيلكاريا) ب خوه قه دگريت.

فهرهنگ ناسى - Lexicography :

دانان و ريكخستن فهرهنگين تيك زمانى و دوو زمانى و پيشكه شكرنا ژندهرين دى يين زمانى و... هتد.

هه موو نه قبياقين هاتينه باسكرن دچنه ژير وى پيناسا بهرى نهو مه ژ زمانثانيا كارده كى نه انجام داي و وهكى بياقين كاركرنا ريكخراو و كوفارين گريداى قى تايي زانستى دهينه هژمارتن.

لى د پراكتيكدا هندهك ژ هندهكين دى سهر بخوترن. زمانثانيا كلينيكى و وهرگيران و

روگه ه

وزريه، بوپته د دهته ههكولين و وهرگيرانين مرؤفايه تى و زانستى

ژماره 2 - 3

پاييزا 2011 - زفستانا 2012

وهرگیرانا زاره کی پرانیا جاران وهکی تایین سهربخو دهینه هژمارتن. د ناڅ بیاقین دی ژیدا هندهک بیاڅ مینا فیرکونا زمانی بیانی، چالاکترن و وهکی بیاقه کی ل زانینگه هان دهیته خواندن.

زمانقانی و زمانقانی کاره کی : په یوه نندییه کا نالوز

رینکهک ژ بو هندی کو باسی لایه نی پراکتیک و زانستی بی قان بیاقان بهیته کرن، نه څه یه کو ب وان بابه تین زماننیقه نه وین د زمانقانی دهینه باسکرن، بهینه گریدان. واته وی پشکا کو ل زانینگه هی ل ژیر ناڅی زمانقانی دهیته خواندن و څه کولینی ل زمانی دکهت. زمانقانی ژر وهکی ههر بیاقه کی دی، ل دویش وان گشتان د گرهیت نه وین ل پشت رووی راسته قینه بی واندا هدی و خوه څه شارتی. له و زمانقانی ژر، هه تا راده یه کی شیوه یه کی نه بستراکتی ژ زمانی نیشان ددهت و نه وی شیوی کود جیهانا راسته قینه دا بهرجه سته دبیت و دهیته نه زمونکرن. ریژا هه ماهه نگیا مؤدیلین زمانی دگه ل نه زمونیدا جیا وازییه کا مه زن هه یه. له و، قوتا بخانین زمانقانی بین جیا واز و جورا و جور بو څه کولینی ل زمانی هه نه.

زمانقانی بهرهم نینانی - Generative linguistics جوړه کی تاییهت و کاریگه ره ژ څی نه بستراکتی کو ژلایی نوام چومسکی څه ل داویا دهه یا ۱۹۵۰ بی هاتییه باسکرن. ل دویش نیرینا وی، بابه تی سهره کی بو زمانقانا پندقییه بریتی بیت ژ نیشاندانا زمانی وهک نه و د میسکیدا هدی (زانیا رین زمانی - competence) و نه شیوی کاره کی و راسته قینه بی بکارینانا زمانی د ژیا نا روژانه دا (چالاکیا زمانی - performance) چومسکی د وی باوهریدا بوو کوفی زمانی ناڅه کی (نه و زمانی کود میسکی مه دایه) د بنه رت دا بنه مایه کی بایلژی هه یه و نه جفاکی، و جودایه ژ نه زموننا دهره کی (ژینگه هی) و هه تا راده یه کی ناڅه قیته ژیر کاریگه ریا وی. زمان نابیت ل دویش بکارهینانا زمانی به لکو پندقییه ل دویش وان رستین کو هاتینه نافراندن و ب مؤدیلین په سندکری بین زمانی دهینه هژمارتن، لیکولین لی بهیته کرن. نه څه مؤدیلا نه بستراکت و نه زموننا بهر به لاڅا زمانی گه لهک ژ هه څه دوورن. نه و پرسیارا کو زمانقانی کاره کی دقتیت بکهت نه څه یه کا نه ری نه م دشین څی په یوه نندیی دروست بکه ین؟ و نه گهر وه سایه، ژ څی په یوه نندیی دگه هینه چ نه نجامه کی؟ و مفایی وی چییه؟

نه و زمانقانی کو ژلایی (چومسکی) یڅه هاتییه باس کرن تاکه جوړی شو څه کرنا زمانی و په یوه نندیی وی نینه. زمانقانی جفاکی پی کولی دکه ن په یوه نندییه کا ریکخستی د ناڅه را گروپین جفاکی و پیکهاتا وان و شیون جورا و جورین بکارهینانا زمانیدا په پدا بکه ن. زمانقانی نه رکی، زمانی وهکی که ره سته یه کی په یوه نندیی کرنی دزانن و باسی نه رکین زمانی و چه واتییا بکارهینانا زمانی ژلایی خه لکیڅه دکه ن. ل قان سالین بووریدا، پیکه قتنه کا مه زن و گرنگ لدور بکارهینانا زمانی روویدایه کوب (زمانقانی داتیی) دهیته نیاسین .

د څی بیاقیدا، به نکین زانیا رین بهر فره و مه زن هه نه کو پیکهاتینه ژ چه ندین میلیون په یقان کو نه څه په یڅه دهر برینی ژ بکارینانا راسته قینه یا زمانی دکه ن، څه کوله ر دشیت د ماوی چه ند چرکان دا څه کولین و لی گه ریا نی د ناڅ قان به نکین زانیا ریا نندا بکه ن و پیزانین بهر فره

زمانقانی کاره کی

روگه ه

ورزیه، پویته ی د دغه څه کولین و وهرگیرانین مرؤقایتی و زانستی

ژماره ۲ - ۳

پاییزا ۲۰۱۱ - زفستانا ۲۰۱۲

سه‌بارت چەنداتی، پینکھات و روئانا پەشقان وەر بگرن.

وہسان خودیا دبیت کوئو ریواز و قوتابخانین مہ باس کرین ب بہر اور دل گہل نیرینا چومسکی پتر نیزیکی ئەزموونا راستقینہ بن. لەوا ئەقہ پتر گریدای و نیزیکی زمانقانیا کارە کینہ. لی وانژی د نارمانج و شیوازی خودا، شیوازەکی ئەبستراکتی هەییە و زمانی ژ ئەزموونا وینا کارەکی جودا دکەن. ژ لایەکی دیکە نارمانجا وان وەسفکرن و رونکرنە و وەکی زمانقانیا کارەکی بریارین پیندقی نادەت. ئەوا د هەموو دۆخاندای مہ پیندقی پی دبیت بریتییە ژ پینکھە گریدانا دوو گوتاران، یانژی ریزەندییا دوو راستیانە، واتە دناقبەرا (ژیانا روژانە و ئەزموونا بەرجەستەیا زمانی) و ئەوا ژ (شروڤەکرنا بەرجەستەیا زانیاریین زمانی) ب دەستقە دەیت. ئەقە دوو گەلەک ژ هەقە دوورن و ب زەحمەتە کو بشین پەیوەندیی دناقبەرا واندا دروست بکەین، لی پینکولکرن ژ بونا هندی کو هەر ئیک ژ وان ب یا دیترقە گریدەن ئاستەنگا سەرەکییا زمانقانیا کارەکیە و لە هەمان دەمدا هینجەتە کەژی بو هەبوونا وی.

ئەم نەشین ب شیوەییەکی راستەوخو وەسف و تیورین زمانی بو چارەسەرکرن کیشە و پرسگریکن دکەقنە د چارچووکی زمانقانیا کارەکیدای بکار بینین. ئیک ژ وان ئەگەران کو ئەم نەشین وان تیوران بکار بینین بو سروشتی وان کیشە و پرسگریکان ب خودە دزقیرتەقە، چونکی ئەقەژی وەکی ریواز و قوتابخانین زمانی هەر ئیک ژ روانگەهەکا جیاوازقە بەریخووە ددەتە بابەتی. زمانقانی کارەکی ب تنی بریتی نینە ژ بەرامبەر ئیک دانانا قەدیتن و ئەنجامین تایبەتین زمانقانیی و چەند کیشەییەکان کو بەری هینگی هاتبنە دەستنیشانکرن، بەلکو بریتییە ژ ب کارئینانا وان قەدیتن و ئەنجامان ژ پینخەمەت ئەنجامدانا گوهورینان د نیرین و تینگەهەشتنا پرسگریکاندا. ئەقەژی ژ بەر هندییە کو گوهورین د سروشتی پرسگریکی و چەواتیا تینگەهەشتنییدا رەنگە ریکی بو چارەسەریی خودەش بکەت.

لەوا ئەم دشیین بیژین کو زمانقانی کارەکی شیوازەکی کارکرنی یی ئالوز هەییە، چونکی پیندقییە ناماژە ب قەدیتن و تیورین زمانی بدەت و د ناڤقان و قوتابخانە و ریباژین جودا جودا دابیاقتی گونجای هەلبژیریت و بشیت پەیوەندیی دناقبەرا وان ریباژان و پرسگریکن دیارکریدا بکەت. د هەمان دەمدا پیندقییە قەکولینی ل ئەزموون و پیندقیاتیین وان کەسانژی بکەت کو پشکەکن ژ پرسگریکی. پشتی هینگی پیندقییە پینکولی بکەت فان دوو بوچوون و نیرینان پینکھە گری بدەت و ئەگەر پیندقی بکەت دووبارە ریکبێخیت و بەردەوام قەکولینین پتر و پتر ئەنجام بدەت.

ئەگەر ب قی رەنگە بیت ئەقە زمانقانی کارەکی بریتییە ژ گریان ل دویش زەمینیەین هەقپشک و قەدیتن پەیوەندیەکا دوو قولی دناقبەرا ئەزموون و شارەزایی و کیشین تایبەت ب پرسگریکن زمان و زمانقانییدا.

ژێدەر:

زیانشناسی کاربردی، گای کوک، ترجمه: د. علی روحانی و د. محمود رچا مرادیان

ورزیه، بویتە د دەتە قەکولین و وەرکێرانین مروڤایەتی و زانستی
ژمارە 2 - 3
پاییزا 2011 - زقستانا 2012